

Ruski roman in moderna francoska književnost.

Priobčil Ivan Prijatelj.

vplivu ruskega romana na nove francoske pisatelje je bila prinesla znana ruska revija »Вѣстникъ Европы« (Věstnik Jevropy) v februarški številki lanjskega leta zanimivo razpravo iz peresa odlične ruske literarne essayistke Zinaïde Vengerove. Duhovita pisateljica, ki je pri Rusih že mnogo napisala zlasti o francoski »moderni«, izvrstno pozna rusko in francosko literaturo. Imenovana revija je prinesla že nekaj njenih sestavkov o francoski dekadenci. Vrhutega je čitati, da seznanja tudi rusko ženstvo v ženskih družtvih peterburških z modernimi Francozi. Ni še dolgo, kar je predavala v nekem takem društvu o Maeterlincku.

Zanimiva je ta razprava, ker nam kaže, kako si je osvojil ruski roman eno izmed najbolj razvitih literatur. Da je ruskih vplivov polna nemška moderna s sedanjim največjim nemškim dramatikom Hauptmannom vred, nam je bilo znano iz nemških kritikov. Da se je ruski roman posnemal v Italiji, smo prav tako slišali. A da se je literatura najnaprednejšega naroda tako napojila z ruskim romanom, da je preteklo dokaj časa, predno se je zopet zavedela, to je zanimivo in menda ne samo pri nas, ampak celo v Franciji in Rusiji neznano. Zinaïda Vengerova nam je osvetlila ta vpliv.

Originalnost literature se često kaže v posnemanju, v načinu, kako kak narod prireja tuje za svoje. Veliki duhovi, silni umetniški pojavi vplivajo lahko s svojimi idejami, globokimi, glavnimi črtami ali pa s površnimi, ki ravno odgovarjajo umu v gotovem trenutku in občutju. V prvem slučaju se strneta lahko dve po duhu enaki sili, in plod takega posnemanja je samostojen, poglobljen in razširjen po novem umetniku, ki je vlil v predmet nove črte — svoje in svojega naroda. To je umotvor, iz katerega diha posebno, razširjeno življenje. Tako je vplival Byron na Puškina, Georges Sand na velike ruske realiste. V obeh slučajih so genialni duhovi umeli istotako genialne tuje duhove do dna; umotvori, ki so nastali takim potom, niso bili bledejši od originalov, ampak so celo razširili njih meje ter jim vdihnili dušo novega naroda, nova čustva in nove misli. Vsa francoska romantika temelji na nemški romantiki, in kako specialno francoska je vkljub temu! — Drugače je, ako dobe tuji vplivi v

kakšni literaturi nepripravljeno polje. Tedaj je plodovitost polja v nevarnosti. Ako se je pod tujimi vplivi razvila literatura izven narodovih tradicij, izven njegove kulture, neumevano in nenaravno, potem utegne samo kvariti. Da bi spet prodril v globine novih, tujih zvokov idejnega življenja, bi moral mnogo iz svojega duševnega življenja pozabiti. A pozabljenje je v psihologiji naroda tako težko kakor v življenju posameznega človeka. Vsa preteklost živi v vsakem trenutku sedanjosti. Zato je tuji vpliv samo takrat dvigujoča sila, kadar ne izpodrine domače duše, ampak ji z novimi vidiki samo razširi obzorje, po katerem se more razprostrti.

Najboljši primer nenaravnega posnemanja je vpliv ruskega romana na Francoskem, kakor nam ga je osvetlila Z. Vengerova v imenovani študiji. Ideje velikih ruskih romanopiscev so se tu obdelovale do izmučenosti z vsemi ruskimi lokalnimi znaki in potrebami. Ali francosko ljudstvo jih ni umelo, zato ker jih ni nikoli poznalo, ker jih ni nikdar živelo in čutilo. Sicer pravi Gustav Lansou v svoji »Histoire de la littérature française«, da je za poslednjih petnajstih let francoska literatura brez dvoma več prejela od drugih, nego je sama dala drugim. On torej že priznava, da je bil tolikšen vpliv možen, kolikršen je bil vpliv ruskega romana. A drugi pisatelji (Lemaitre, Francisque Sarcey) so se odločno ustavljali »temni morali ruskega severa« in podcenjevali ruske romanopisce, češ, da so vse njih občečloveške teorije iz Georges Sandovke in Aleks. Dumasa sina. — Po letu 1885., ko je izdal zasloveli Melchior de Vogüe svojo knjigo: »Le Roman russe«, so imeli Francozi v prevodu Puškina, Lermontova, Gogolja, Gribojedova, Gončarova, Pisemskega in Turgenjeva, a skoro nihče jih ni zapazil. Šele Vogüe je odkril ruski roman in opozoril Francoze na one ideje ruskega romana, ki bi po njegovem mnenju prerodile francosko leposlovje. Francoski roman ne ugaja Vogüeu, ker ne išče Boga in ljubezni do bližnjega. Predstavljajoč blato življenja, pozablja »Božjega duha«, ki dela stvore iz praha in blata ljudi. Zato niti suhost Stendalja niti izčrpani nihilizem Flauberta nista izpolnila svojega namena. On ni tešil revežev in trpinov, kar bi bil moral storiti s tem, da bi nas bil družil z njimi in nas uvajal v njih življenje. V to mu je nedostajalo religioznega (božjega) čuta in humanosti. On je ostril samo egoizem. Tu sodi Vogüe napačno, zlasti Flauberta, ker ne vidi za njegovim pesimizmom ničesar razen tesne zlobe. Flaubert je idealist, ki ga žali vsak pogled po svetu. Čim globlje in neprizanesljiveje prodira v usmiljenja vredna trpeča bitja, tem glasneje govori v njem ljubezen v nedosežni lepoti.

Umevanje tragičnega nasprotja med pravicami življenja in pravicami duše daje Flaubertovemu realizmu oni patos trpljenja, ki mu ga odreka Vogüe. — Vogüe zahteva za Francoze iz ruskega romana religiozni čut in humanost. On govori o ljubezni ruskih pisateljev do notranjega življenja. »Oni razmišljajo o tem, kar je prikrito očem. Za vidnimi predmeti, ki jih opisujejo z veliko točnostjo, se pečajo zlasti s tem, kar je neznano očem in odkrito samo ugibanju. Njih junaki mislijo o tajni eksistence, in dasiravno dramatično in globoko uvažujejo in razlagajo življenje, vendar tudi verno poslušajo šepet oddaljenih, skoro nedosežnih misli.« — Še rajši od ruskih pisateljev ima Vogüe »čarovnico« Mary Evans: »Če se bodo po stoletjih čitali današnji romani, potem se bo gibala simpatija med Evans, Turgenjev in Tolstojem.« Vogüe Puškina jemlje Rusiji, da ga da človeštvu. Dostojevskega in Tolstega je po njem porodil Gogolj s »Plaščem« in »Mrtvimi dušami«. Elementarno moč ideje, ki simbolizira vse, kar je visokega in nizkega v človeku, tipe, široke in raznolike kot življenje samo, sta prejela od njega. V Turgenjevu ljubi mehkost, naivno dobroto, ponižnost in čistost duše (âme du bon Dieu), ki so glavne črte ruskega naroda. V Dostojevskem, »tem pravem Skitu«, stvaritelju »religije trpljenja«, vidi Vogüe samo avtorja »Bednih ljudi«, »Ponižanih in potrlih« ter »Zločina in kazni«, t. j. moralista, ki trpi ob pogledu na trpljenje, provzročeno od pogojev življenja, in pesnika poštene duše revežev. On vidi v njegovem delovanju trud »nežne duše, bolešno čuteče, hrepeneče po nagnjenju k vdanosti«, v njegovem asketizmu in nagnjenju k požrtvovalnosti »vpliv evangelija, prošlega skozi Bizanc«. O drugem Dostojevskem, mistiku do skrajnosti, ravnodušnem do praktične morale, stopajočem v globine pregreh in gnilobe, da bi našel tudi tam navdušeno služenje Bogu, Vogüe ne ve ničesar.

Bourget je pisal o Turgenjevu v »Essais de psychologie contemporaine«. Hvali »mladost njega občutkov« in »svežost instinktivnega razuma«. Bourget piše, da ustvarja doživela umetnost na trudni kulturi »končane« ljudi, ki niso izvršili svojih nalog, ki so varali sami sebe, in ki jih je varala usoda — ratés — Alfons Daudet. Tudi junaki Turgenjeva se razočarajo pri svojem stremljenju, a oni ohranijo v sebi moč in veselje do novega življenja in novega trpljenja. To so ljudje, ki še niso končali svojega življenja. On ponavlja tuintam Vogüeja in priporoča Ruse in Angleže.

O ruskem románu je pisal tudi Hennequin. Njemu ugaja oblika ruskih romanov, a ima pomisleke zoper prevladovanje srca

nad razumom, čustva nad mislijo. On je bolj študiral Vogüeja nego ruske romanopisce. Dostojevskega, pravi, je oslepilo njegovo sočutje, da ni več videl resnice, ker ga vsaka stvar nagiblje k žalosti in sočutju. V Tolstem graja razmetanost dejanja. Ugaja mu Tolstega bratstvo vseh ljudi, ne zanima pa ga Tolstega večno zanimajoče vprašanje o smrti. — Brunetièrju ugajata zlasti Tolstoj in Dostojevski. V »Le roman naturaliste« pravi: »Tolstoj in Dostojevskij iskreno ljubita bedne in ponižane, vso to nevedno, temno množico, za katero se ne brigajo mandarina umetnosti (Flaubert). — Vogüjeva knjiga je postala tako popularna, da so se njegovi izreki povsem udomačili. Krščansko usmiljenje, duhovna enakost, sočutje itd. so vedno na jeziku, če se le zine o ruskem romanu. — Jules Lemaiter si ne more misliti ruskega proizvoda brez kesanja in odpuščenja. V modi je celo pregovor: »le pardon et le samovar«.

Kritika je neizmerno navdušila mlade francoske pisatelje za ruski roman. Toda ravnala je zelo brezglavo. Poudarjala ni onega v ruskih romanih, kar je prikladno tudi Francozom. Pomislila ni, da se ruski roman ne da kar mehanično presaditi na francosko literarno polje s koreninami in prstjo vred. In tega tudi mladi francoski učenci ruskih pisateljev niso zapazili v opojnem navdušenju. Vrhutega jim je nedostajalo dobrih prevodov iz ruščine. Prevajali so povečjem Rusi, ki so po svoje izpreminjali dejanje in ga po svoje prikrojevali francoskim razmeram. Nihče ni posnemal mirnootožnega tona Turgenjeva, za katerim se skriva neozdravljiv dušni razdvoj, nihče pripovedujočega patosa Dostojevskega, nihče široke manire Tolstega v slikanju življenja. Estetika ruskega romana je ostala Francozom povsem neumevna. A ideje, nравоpoučne misli so prišle v modo. S pomanjkljivim umevanjem idej ruskih romanopiscev se je mlada francoska šola trudila ustvariti na podlagi ruskega romana moralno fiziognomijo novega francoskega romana. Pri tem se pa ni odrekla tudi prejšnjim svojstvom francoskega adulternega romana. Vsa stvar je postala mešanica, neredko si nasprotujočih črt in obrazov. Vsa moralna ruska okraska je naredila nove romane prisiljene, neodkrita, nenaravne, brez krvi in brez življenja. Hipoma je morala po vsej sili zveneti v vseh romanih sentimentalna struna krščanstva in kesanja. Nastopale pa so same marionete. Niti »tolstojevcem« (tolstošants) se ni posrečilo, naravno opisati krepost in jo uvesti v francosko literaturo.

Zastopniki »nove morale« so postali na Francoskem celo nekateri naturalisti, dasiravno je bil ves ta boj proti naturalistom. Z

ruskim romanom so hoteli pregnati mladi bojavniki naturaliste s polja literature. Alfons Daudet, ki ni čutil nikoli simpatije do ruskih pisateljev, je vendar sprejel z veliko vnemo evangelij ljubezni in usmiljenja. Iz njega je napravil svoj evangelij melanholije in želje do pokoja po prebitih bojih z življenjem. V poznejših romanih se je vedno česče vračal k odpuščanju. V »La petite parvise« je simbol odpuščanja mala cerkev, ki jo je postavil Napoleon Merivet: nihče ne gre iz nje brez tolažbe in utehel. A Daudet se je strastno oklepal v vseh svojih romanih pristnega francoskega adulternega dejanja, ljubosumnosti in občne zlobe. Mesto prejšnjega konca, t. j. Aleks. Dumasovega »tue-la« je vpeljal novo šablono: splošno kesanje in odpuščanje. — Zola se je krepkeje ustavljal ruskemu romanu. Tolstega in Dostojevskega splošni vpliv ga sicer ni mogel popolnoma pustiti na strani, a ruska pasivna krepot, ki so jo povelečevali protivniki naturalizma, je izvala v avtorju »Rougou-Macquartovih« najprej odpor proti ruskemu bolealnemu in brezsilnemu — po naziranju Francoza — misticizmu. Z veliko silo mu je postavil nasproti svojo teorijo življenja, osnovano na materialistični znanosti. »Doktor Pascal«, ki je završil »Rougou-Macquartove«, je rezultat antitolsteizma Zolovega. Pa tudi negativni vpliv je bil brezkoristen v slabem romanu Zolovem. Protestujoč proti nrvstvenemu vplivu ruskih pisateljev, se je Zola prav tako površno vglobil v Ruse kakor pristaši ruskega romana. — Ruska morala je samo površno oblizala tudi Bourgeta in Lotija. V navado je prišlo, posebno v psihološkem in impresioniškem romanu pietistično in oproščajoče občutje — neka diletantska religioznost in estetiško nagnjenje k mehkim, nežnim in sentimentalnim odvezam.

Največji in najneplodnejši je pa bil vpliv Rusov na nekatere mlajše pisatelje, ki jih je vzgojila reakcija proti naturalizmu in njega tradicijam. Ti so glasno manifestirali proti staremu grešniku — naturalizmu. V prvih vrstah se je vzpenjal Marcel Prevost. Njegovi prvi romani: »Chonchette«, »Mademoiselle Jauffe« in dr. so bili še povsem naturalistični. Ruski romani in razprave o njem pa so ga izpreobrnile. L. 1890. je izdal roman »Confession d'un Amant« z daljšim predgovorom. V njem je oznanil svetu svoj odstop od naturalizma in povrat k lepi romantiki nrvnosti, čiste ljubezni in vernosti... Predgovor je veljal za manifest nove šole. V romanu samem se popisuje z nekoliko umetno manerirano psihologijo mladenič, ki ga je pobila počutna ljubezen z omoženo damo. V svoji »izpovedi« prihaja do prepričanja, da ljubezen pogublja in v pogubo spravlja dušo človeško. Zato se je treba varovati omam čutov. Tolstoj je

vplival nanj. Prevost je skoro spoznal prisiljenost svoje propagande. Pozneje je zopet zašel v modno preživelost in razvratnost. V »Lettres de Femmes« in posebno v »Demi-Vierges« je zasledil nove francoske ženske, tipe, ki jih nimata Turgenjev in Tolstoj. Sedaj biča Prevost moderne pregrehe in grdobe ter na široko in vsestransko slika prazno družbo. Vsled ostrogi in odkritosti svojih spisov vzbuja nevoljo celo v Franciji. V »Lettres de Femmes« so vse ženske od vojvodice do hišne, od matere do male hčerke v kratkem krilu razvajene in razuzdane zveri, služeče svojim nagonom. Do takega razumevanja življenja je prišel sedaj nekdanji posnemalec Tolstega!

Zastopnik ruskih idej je tudi Eduard Rod, francoski kritik in romanopisec iz Geneve. Bil je goreč propovednik ruskega romana v teoriji, povzdigoval je Tolstega v svojih »Idées morales du temps présent« in v svojih romanih, krepostnih do skrajnosti, subordiniral čute in strasti npravstvenim čuvstvom. Tudi on je pisal predgovore, da je odzvonilo naturalizmu, in kazal na novi pot, ki so ga našli Rusi. V predgovoru k »Trois Coeurs« govori, da je spiritualizem zamenil prejšnji materializem v idealih sodobne literature, ko se bolj kot kdaj čuti razdalja med srcem in razumom. »To razdalje so ruski pisatelji ublažili z bližino narodnega življa in duševno mladostjo pisateljev.« Rod je poln idealnega ruskega pesimizma. Iz njegovih romanov diha življenje, katero mrači spomin na smrt. Kot zdravilo zoper pesimizem propoveduje Rod izpolnjevanje npravstvenih pravil, ki so nastala v življenju in v občeivanju ljudi. Nekaj drevenčega in morečega je v tesni morali Švicarja Roda; živih ljudi je malo v njem, več rezonirajočih protestantskih propovednikov. Kakor drugi se je tudi on uzadovoljil s prvimi, vnanjimi svojstvi ruskega romana, in na podlagi teh je hotel ustvariti nov — krepostni roman. Drugi prdukt ruskega romana v Rodu je intuitizem, uglobljenje v tajnosti človeške duše. Dvoje njegovih del: »Course à la Mort« in »Sens de la Vie« riše človeka v obupu, sovraštvu do življenja, hrepenenju po smrti. Ruski evangelij mu služi povsod za razvozlanje. V »La Sacrifice« daje samo izpolnjevanje npravstvene dolžnosti dušni mir. Njegov misticizem je jako prazen in naiven, vpliv ruskega romana zopet mrtvilen, negativen.

Še manj nego Rod je umel ruski roman Paul Marguerittes. Tudi on se je dvignil zoper naturaliste. Bil je eden izmed »peterih«, ki so podpisali nezaupnico Zolovi šoli, potem ko je bil Zola izdal »La terre«. Ljubil je čistost ruskega romana, jo izkušal uvesti, a udaril je v romantiko in sentimentalnost. Zašel je v družabne idile,

med trpeče in pokoreče se ženske in moške. A nikjer se ne čuti prostega. Toda kakor hitro hoče biti naraven, piše zopet adulterne romane — s kesom na koncu. »La tourmente«, »Jours d'épreuve« pobirata stopinje za »Kreutzerjevo sonato«. Marguerittes posnema zlasti Tolstega. Primernejše je razmerje med bratoma I. H. Rosny in Rusi. Pričenjata nekako razumevati, kaj uči Francoze ruski roman. Severna temota nima na Francoskem obstanka, zato oznanjata neko jasno človekoljubje značaja, filantropsko organizacijo, ki odpravlja človeško bedo. Občni ton: usmiljenje do trpečih, patos vzajemne ljubezni. Vse to dela njiju posnemanje Tolstega v »Impérieuse Bouté« simpatičnejše nego Margueritta in Prevosta krepost.

Francoska Tolstoj in Dostojevskij torej nista vplivala plodonosno na francosko slovstvo in sta morebiti bolj zavirala razvitek francoske literature, nego ga pospeševala. Rodovitnejši pa je bil njiju vpliv na filozofe in moraliste. — Po groznem 71tem letu je vse hrepenelo po dvignjenju Francije. Začuli so se glasovi, da je treba preosnovati družbo od korena. Poudarjalo se je, da je bodočnost v novih npravstvenofilozofskih idealih. Pa šele po smrti pozitivizma in naturalizma v literaturi so našli ti glasovi po duševni obnovitvi nekaj poslušnih ušes. In sedaj je prišel do vodilnega pomena ruski roman. On je sploh priljubil novi francoski generaciji modrovanje in moraliziranje. Svetišča je iskal zunaj vsakega pozitivnega veroizpovedanja Hella Ernesta »veliki Hello«, kakor ga imenujejo njegovi pristaši. Tiho je živel in umrl 1885. l. Ko je umrl, se ga je komaj spomnila človeška duša. Zdaj ga ni pisatelja na Francoskem, da bi ne bil nekoliko pod njegovim vplivom. Štejejo mu v zaslugo zlasti to, da je ločil religiozno-etične ideale od mističnih običajev in dogmatičnega katolicizma. Hello je bil sovražnik katoliških tradicij. Ljubil je srednjeveške mistike, pošteno iščoče resnice. Prevajal je Flamec Ruysbrocka »L'Admirable« in sveto Angeliko iz Foligna. V njem korenini Maeterlinck in Huysmans ter Rosenbach, pevec tišine. Vsi iščejo umetnosti v verovanju, ki je vir umetnosti.

